

IK WIL NIET DAT ZE JE DOODSCHIETEN

De Eerste Wereldoorlog in Elsene

XELLES
14 18
ELSENE

INHOUDSTAFEL

Voorwoord	p. 5
Augustus 1914, de Duitsers nemen Brussel in	p. 6
De oorlog vanuit de raadzaal	p. 8
De gemeente als laatste bastion	p. 9
De hallen, graanschuur van Elsene	p. 10
Oproep tot solidariteit	p. 12
Maaltijden voor iedereen	p. 13
Burgerpolitie	p. 14
Gecensureerde films	p. 15
Afvalophaling: ossen in plaats van paarden	p. 15
Dood van burgemeester Emile Duray	p. 16
Getuigen Elsene	p. 18
De familie Callier-Grumiaux	p. 19
De familie Watteyne	p. 30
De familie Collard	p. 34
De oorlog is afgelopen!	p. 36
Ordehandhaving na de overwinning	p. 37
Laatste gemeenteraad	p. 39
De sporen van de Grote Oorlog in Elsene	p. 40
Bedankingen en bibliografie	p. 43
Stambomen van de families Callier, Grumiaux en Watteyne	p. 44

La Commune d'Ixelles au
d'Amérique

C'est grâce à vous, oh puissante
Si grande de cœur, de vaillance
Que nous pouvons, nous, tout pe
Donner du pain aux femmes,

C'est grâce à vous, et notre âme
Que tous nous disons: Tandis q
Sème la misère et sème la Mo
Il faut espérer, et lutter en

VOORWOORD

De honderdste verjaardag van de Eerste Wereldoorlog brengt de verschrikkelijke gebeurtenissen weer tot leven die in het begin van de 20e eeuw de wereld door elkaar schudden. Tussen 1914 en 1918 vielen 60 miljoen doden, waarvan twee derde burgers, en werd de geopolitieke kaart hertekend.

Ook de gemeente Elsene neemt deel aan de herdenkingen, meer bepaald door deze brochure "Ik wil niet dat ze je doodschieten. De Eerste Wereldoorlog in Elsene". Een nieuwe blik op WO I in Elsene, waarin haar verkozenen en inwoners centraal staan.

Deze brochure steunt in de eerste plaats op een getuigenoproep. Vier Elsenars beantwoordden die oproep: Monique Callier, Christian Collard, Albert Guyaux en Gabrielle Watteyne. Ze zijn de spreekbuis van hun familieleden die de oorlog meegemaakt hebben, aan het front of in Elsene. Ze stemden ermee in om de foto's, brieven en dagboeken te delen die ze opdiepten uit hun familiearchieven.

Daarnaast geven de gemeenteraadverslagen van 1914 tot 1918, opgediept uit het gemeentearchief, een beeld van de debatten in de zittingen uit die tijd. Daaruit wordt duidelijk welke uiterst belangrijke rol het schepencollege, en vooral ook burgemeester Emile Duray, gespeeld hebben in die tijden van angst en ontbering: inzameling en uitdeling van hulp, ordehandhaving en openbare netheid...

Dit zijn uitzonderlijke getuigenissen voor de gemeente, haar inwoners en toekomstige generaties.

AUGUSTUS 1914

DE DUITSERS NEMEN BRUSSEL IN

Aartshertog Franz Ferdinand, troonopvolger van het toenmalige Oostenrijks-Hongaarse Rijk, wordt op 28 juni 1914 samen met zijn vrouw vermoord door een nationalistische Serviër. Deze gebeurtenis wordt beschouwd als de ontketening van de Eerste Wereldoorlog. Het maakte diepgewortelde spanningen los die ontstaan waren door economische, politieke en koloniale vijandigheden tussen verschillende Europese landen. Een van de structurele oorzaken waren niet-opgeloste conflicten, zoals het verlies van het gebied Elzas-Lotharingen door Frankrijk.

Op dinsdag 2 augustus 1914 krijgt de Belgische overheid een ultimatum. Duitsland eist de vrije doorgang van zijn troepen op het nationale grondgebied. Als België daarmee akkoord gaat, wordt het beschermd en niet gestraft; weigert ons land, dan is het oorlog.

Nadat het Oostenrijks-Hongaarse Rijk op 23 juli een ultimatum had gesteld aan het Servische koninkrijk, werden de militaire voorbereidingen in de Europese landen wel reeds versneld en bestond er geen twijfel meer over de mogelijkheid van een oorlog. Maar de Belgen beeldden zich op geen enkel ogenblik in dat hun land zou deelnemen aan de oorlog. Sinds het ontstaan van België bleef het land namelijk neutraal ten opzichte van de conflicten die Europa door elkaar schudden.

Op de ochtend van 3 augustus 1914 verneemt de bevolking evenwel de onherroepelijke beslissing van koning

Albert I om de Duitse vraag te verwerpen. België zal zijn neutraliteit verdedigen en het leger zal weerstand bieden bij een Duitse aanval.

Op 4 augustus 1914 trekken de Duitse groepen de grens over in Gemmenich, in de buurt van Verviers. Op 20 augustus bereiken ze Brussel. België valt. De bevolking kijkt verslagen toe hoe de lange militaire optocht van Duitse soldaten door de stad trekt. Dit is het begin van de bezetting die vier jaar zal duren.

© Koninklijk Legermuseum.

DE OORLOG VANUIT DE RAADZAAL

Raadzaal in het gemeentehuis op Fernand Cocqplein 1914.

De gemeente als laatste bastion

In de keldergangen van het gemeentehuis op het Fernand Cocqplein bevindt zich het gemeentearchief. De rekken zijn er gevuld met gemeenteverslagen, kostbare bronnen met informatie over het leven in Elsene. In die kleine boekjes, ingebonden in linnen en met lederen rug, zijn de debatten van alle gemeenteraden opgetekend.

Tussen 1914 en 1918 blijven de burgemeester en schepenen vergaderen in de raadzaal. In die tijden van oorlog spelen ze meer dan ooit een bepalende rol: na het wegvallen van de centrale macht zijn de gemeenten een van de laatste nog werkende bestuursstructuren. Steunend op een lange autonome traditie, vormen ze de instelling die het dichtst bij de burger staat. Ze worden dus vaak algemeen erkend als het laatste bastion tegen de bezetter en de schaarste, samen met scholen, ziekenhuizen, parochies en liefdadigheidsinstellingen.

Honderden pagina's beschrijven uitvoerig waarover de Elsense gemeenteraadsleden, en dus hun mede-inwoners, zich zorgen maken. Er volgen geanimeerde debatten. We beelden ons de grote zaal in het Malibranspaviljoen in, we horen hoe de burgemeester en de schepenen het woord nemen om een uiteenzetting of tussenkomst te houden; het gezelschap begint te lachen of te applaudisseren. Bijna net zoals in een toneelstuk. Behalve dat het de werkelijkheid is. Ruw, hard.

Emile Duray, Raymond Blyckaerts, Armand Huysmans, ...

Zo neemt burgemeester Emile Duray het woord op 6 augustus 1914, bij de aanvang van het wereldwijde conflict:

"Beste heren, sta mij toe om in uw naam en in die van mijn Elsense medeburgers - ik zou willen dat mijn stem het toeliet om voor 't hele land te spreken - sta mij toe

Dit schilderij van Emile Duray hangt in de Raadzaal.

om onze dappere soldaten te feliciteren voor de moed, het uithoudingsvermogen en de bewonderenswaardige wilskracht waarvan ze blijk geven, voor het heroïsche begrip dat ze opbrachten voor hun taak als vrije en onafhankelijke Belgen...

Mijne heren, ik wens nogmaals [...] mijn bewondering uit te drukken [...] voor 't onvergelykbare, opbeurende voorbeeld van menselijke solidariteit waarvan ze getuigen...

We hebben op 't kritieke moment waarop België bezet werd, 't raadzaam geacht dat de burgerlijke autoriteiten een reeks administratieve maatregelen nemen om de gezondheid en de veiligheid van de burgerbevolking te vrijwaren. (luid applaus)"

De gemeenteraad van Elsene neemt dus verschillende beslissingen om de bevolking te helpen om de oorlogsjaren door te komen.

De hallen, graanschuur van Elsene

Sinds de oorlog uitgebroken is, stelt de gemeente Elsene maatregelen in om de inflatie van de prijs van voedingsmiddelen voor de primaire levensbehoeften te drukken. Want zoals de jonge Rémy Collard beschrijft in zijn dagboek, treffen de dagelijkse problemen ook de middenklasse.

De monetaire schommelingen, onbetaalde huur en de sluiting van talrijke winkels, zakenkantoren en banken ruïneren een groot deel van de bedienden en andere leden van de middenstand volledig. Bovendien slaan de Elsenaars voedingsmiddelen in, net zoals bij de dreiging van elke grote ramp. De kruideniers, beenhouwerijen en bakkerijen worden letterlijk bestormd. De waren worden steeds schaarser en de prijzen blijven stijgen.

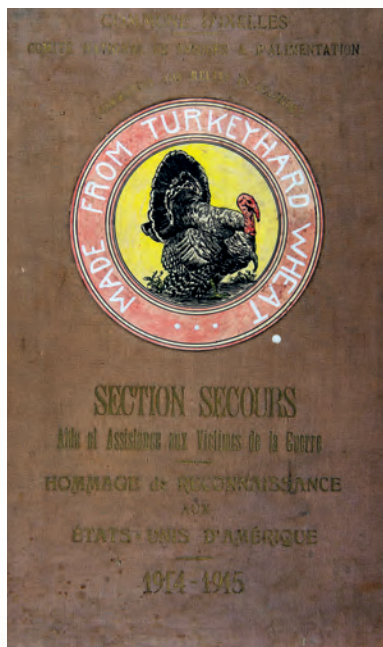
In deze tijden van schaarste, tiert de speculatie welig. "Bepaalde industriëlen en handelaars zonder scrupules hebben daarop van deze situatie geprofiteerd om te speculeren op de miserie, die maar blijft toeslaan," aldus Emile Duray.

De zakken bloem lagen opgestapeld en opgeslagen in de vroegere Hallen.

"Ik heb hen dan ook vlug herinnerd aan de artikelen 311 en 313 van 't Strafwetboek die eenieder die 't grote publiek uitsluit in zo'n moeilijke omstandigheden, bestraft met opsluiting. Deze maatregel had zo'n onverhoopt resultaat dat de dag nadat men mij gemeld had dat de aardappelverkopers 60 centiemmen per kilo lof 3,43 euro, aangezien 1 Belgische frank in 1914 overeenkomt met 5,71 euro in 2014, red. I vroegen en ik die verkoop in 't bijzonder in de gaten had laten houden door onze agenten, de prijs teruggevallen is tot 12 centiemmen per kilo l 70 eurocent, red. I. (Waarop het publiek: "Zeer goed")."

Net zoals andere Brusselse gemeenten kreeg Elsene de steun van het Nationaal Hulp- en Voedselcomité (NHVC, zie inzet p. 11), een organisme dat de internationale hulp in België verdeelde.

Het Nationaal Hulp- en Voedselcomité

Het Nationaal Hulp- en Voedselcomité wordt opgestart in 1914 om de humanitaire hulp tijdens de Duitse bezetting te verdelen onder de burgers. Het wordt voorgezeten door scheikundige en industrieel Ernest Solvay (overleden in Elsene in 1922), oprichter van Solvay&Cie. Het Comité verdeelt de hulp die ingezameld wordt door de Commission for Relief in Belgium (CRB), een internationaal organisme opgericht in de Verenigde Staten. Om te vermijden dat de Duitsers beslag leggen op de voedingswaren die geïmporteerd worden in België, blijven de waren eigendom van de Amerikaanse ambassadeur Brand Whitlock. Het NHVC wordt al snel onontbeerlijk voor het bestuur van het land in oorlogstijd.

Als teken van dankbaarheid aan de Amerikanen gaven de gemeente Elsene en het NHVC vier boeken uit met foto's en gedichten. Vreemd genoeg worden de eigenaars van de beelden noch de plaatsen en personen op de foto's vermeld. Deze stukken werden gevonden in het gemeentearchief. Tenzij het om een kopie gaat, werden ze dus niet overgemaakt aan de schenkers...

Op 5 september 1914 richt het college ook een Bevoorradingscommissie op die bevoegd is voor de aankoop en verdeling van voedingsmiddelen en brandstoffen. Zij staat in voor de ontvangst van de producten die het NHVC aanlevert. Tijdens die periode worden ook verschillende andere organismes opgericht, zoals het Lokaal Hulp- en Voedselcomité.

De vroegere hallen van Elsene, tussen de Tulpstraat en de Kribbestraat, dienen als opslag- en verdeelplaats voor basisproducten voor de bevolking. Er liggen zakken bloem, zout en bonen opgestapeld, maar ook kisten gedroogde appels en zeep.

Op zes maanden tijd wordt meer dan twee ton bloem doorgevoerd. De taak van de Commissie bestaat er ook in de verkoopsprizen te regulariseren. Verder verdeelt ze kolen op de binnenplaats die aan het toen recent aangelegde zwembad in de Zwemkunststraat grenst en ook in de Lentestraat en op de Waterloosesteenweg.

Voor het uitdelen van kleding doet het Nationaal Hulp- en Voedselcomité een beroep op de liefdadigheidsorganisatie "Oeuvre du Vêtement" dat een filiaal opent in de Malibranstraat. De gemeenteambtenaren helpen linnengoed uitdelen. Op twee maanden tijd maken meer dan 3600 gezinnen er gebruik van. De schoenen zijn het populairst.

Oproep tot solidariteit

De gemeente roept eveneens op tot vrijgevigheid onder de Elsenaars en hoopt dat ze bedden, beddengoed en vaatwerk doneren of uitlenen. Inwoners die gewonden thuis willen opvangen, worden verzocht om zich in te schrijven bij het gemeentebestuur.

"Ik ben diep geraakt wanneer ik denk aan de sympathieke en enthousiaste ontvangst die onze oproep gekregen heeft bij de inwoners," gaat burgemeester Emile Duray verder. *"Op 24 uur tijd kregen we duizenden gulle aanbiedingen: er werden spontaan geld en waren in nature aangeboden zodat de gewonden efficiënt geholpen kunnen worden. We doen er nu alles aan om zo goed mogelijk gebruik te maken van het materiaal waarover we beschikken l...l."*

De gemeente Elsene spreekt ook grondeigenaars aan om aardappelen en andere groenten te kunnen kweken

voor de gemeenschap, meer bepaald voor de kantines. De reacties zijn unaniem positief. Er worden dus verschillende hectaren grond ontgonnen, vooral in de Boondaal-, Berkendaal- en Ter Kamerenwijk. Werklozen worden opgetrommeld om de grond te bewerken.

Aarde gemaakt met veegsel uit de verbrandingsfabriek in de Voltastraat wordt ook verdeeld over het veld. Om ervoor te zorgen dat de terreinen goed bemest worden, stellen verschillende paardeneigenaars gratis mest ter beschikking. De dienst openbare netheid zorgt voor het transport ervan naar de velden.

De oorlog verplicht de lokale verkozenen om dubbel zo vindingrijk uit de hoek te komen om de ellende op te lossen. Emile Duray besluit dat "we hopen voor onze kantines knollen te kunnen kopen tegen een aanzienlijk lagere prijs dan de toekomstige marktprijs en dat we bovendien enkele arbeiders in onze gemeente een beetje hulp en steun kunnen bieden."

Privé- en openbare terreinen werden omgevormd tot landbouwgrond.

Naast hulp met geld of in natura worden er ook tewerkstellingsprojecten opgestart. "Sinds eind 1914, met 't oog op 't helpen van de indirecte slachtoffers van de oorlog en om de ledigheid van de arbeiders die noodgedwongen inactief zijn te verhinderen, werd er een brandhoutatelier gecreëerd onder leiding van schepen Paquot," vertelt Emile Duray. "Het hout werd voorzien door het kappen in het Zoniënwood [...] Op 13 februari 1915 had het atelier 259 m² hout verwerkt en stelde het 49 arbeiders tewerk."

Maaltijden voor iedereen

Van bij het begin van het conflict verdeelt de gemeente Elseine warme maaltijden onder de zwaarst getroffen bevolking, zowel behoeftige kinderen als vluchtelingen en armen. Op een maand tijd worden er maar liefst 39.717 maaltijden opgediend! In totaal worden er zes eetzalen opgericht: in de Sans Soucistraat 2, op de Waterlooosesteenweg 4, Amerikaanse straat 10, Klein-Zwitserlandplein 12, Dieweg 8 (de huidige Terkamerenboslaan) en in de Pastorijstraat 6 (vandaag Alphonse De Wittestraat).

De bereiding en verdeling van de maaltijden in de gemeentekantines wordt toevertrouwd aan de liefdadigheidsinstelling "l'Œuvre du Denier de l'Instruction". De gemiddelde prijs van een rantsoen mag niet hoger zijn dan 15 centiem, alle kosten inbegrepen. 's Middags bestaat de maaltijd meestal uit een kom soep, een stoofschotel met aardappelen, groenten en vlees en een stuk brood. Hetzelfde rantsoen zonder vlees wordt 's avonds geserveerd. Na een voorstel van het Centraal Hulp- en Voedselcomité, wordt de avondmaaltijd geleidelijk vervangen door de verdeling van voedingswaren. Op een half jaar tijd hadden al achtduizend mensen gebruik gemaakt van deze dienst.

Een van de meest directe slachtoffers van de oorlog zijn de kinderen, vooral zuigelingen. Het Hulpcomité van Elseine vindt hulp bij de instellingen Le bon lait en Le Nid, die vandaag nog steeds bestaan. Le bon lait in de Sans Soucistraat houdt consultaties voor kinderen van nul tot en met zes jaar, ondersteund door de ONE, de Franstalige tegenhanger van Kind en Gezin. De crèche Le Nid (in de Kribbestraat) heeft zes afdelingen met opvang voor een twintigtal kinderen.

Schenkers bezoeken de baby's in de crèche Le Nid.

Burgerpolitie

De openbare orde was, net als vandaag, een bevoegdheid van de burgemeester. Aangezien veel agenten gemobiliseerd waren, moest er dus een oplossing gevonden worden om de orde en kalmte te bewaren bij de inwoners en om diefstallen en overlast te voorkomen, die in de hand gewerkt werden door de groeiende ellende. De gemeente Elsene stelt daarop een 'burgerpolitie' samen. Volgens Emile Duray "zijn talrijke medeburgers hiervoor hun diensten komen aanbieden."

Waarop gemeenteraadslid Cyrille Waegeman antwoordt: "Aangezien u over mensen van goeden wil beschikt, dienen we er gebruik van te maken. Er zijn zo velen die niet kunnen gaan meevechten maar die zich toch nuttig willen maken." Deze toevloed van burgers van goede wil getuigt van de vaderlandsliefde en de burgerzin van de Elsenaars in die tijd.

Het lijkt erop dat die burgerpolitie erg ijverig is. Daarvan getuigt dit geanimeerd debat tijdens de zitting van de gemeenteraad op 6 augustus 1914:

- Gemeenteraadslid Alphonse Dewilde (schrijnwerker van beroep, meer bepaald fabrikant van doodskisten, red.): "Ik ben de spreekbuis, mijne heren, van sommige handelaars die klagen dat ze hun etablissement moeten sluiten om tien uur in den avond, Belgische tijd."

- Burgemeester Emile Duray: "We zagen ons genoodzaakt om deze maatregel te nemen, mijnheer Dewilde."

- Alphonse Dewilde: "De handelaars zeggen dat de mensen, nadat de cafés sluiten, op de terugweg soms

nog inkopen willen doen, maar dat dat niet mogelijk is aangezien de burgerpolitie blijkbaar erg streng is l...l. Ik begrijp dat er streng opgetreden wordt ten opzichte van de drankslijterij maar 't lijkt mij dat we een zekere tolerantie moeten hebben voor de andere handelszaken l...l.

© A. De Ridder, La Belgique et la guerre.

- Jean Paquot (ondernemer, red.): "Eenieder die zich bezighoudt met de burgerpolitie is ermee akkoord gegaan dat alle handelszaken op hetzelfde uur zouden sluiten. Enerzijds omdat het onlogisch is om de cafés te zien sluiten

en de andere etablissementen te zien opengaan. Anderzijds werd er teveel misbruik vastgesteld van die laatstgenoemde die bleven dranken verkopen terwijl de eerstgenoemde daarmee moesten ophouden...”

Deze discussie toont duidelijk dat ondanks de oorlog, het leven voor de Elsenaars voortgaat. De dagelijkse problemen van vóór het begin van het conflict zijn niet verdwenen. En zelfs honderd jaar later is het onderwerp actueel: in Elsene en in andere gemeenten zorgen de regels over de drankgelegenheden nog voor menige discussies.

Gecensureerde films

Voor 1914 ging het aantal cinemabezoeken in stijgende lijn. Na de eerste publieke vertoning van de cinemograaf van de broers Lumière in 1896 in de Brusselse Koninginnegalerij, werd het succes steeds groter. Door de oorlog zijn er dan wel minder vertoningen, de stomme zwart-witfilms blijven het publiek fascineren... en de autoriteiten schrik aanjagen. De ‘spektakelpolitie’ viel onder de bevoegdheid van het college van burgemeester en schepenen en die vreesden gevolgen voor de goede zeden en de openbare rust.

Bepaalde films verhitten de gemoederen, zoals dit citaat bewijst uit de gemeenteraad van 9 juli 1918. Fernand Cocq, toenmalig burgemeester, stelt er een nieuw reglement voor ‘cinematografische spektakels’ voor:

“De kwestie van de regelgeving voor cinematografische spektakels is reeds verscheidene jaren een bezorgdheid voor de besturen van grote steden, die afgeschrikt zijn door de schade voor het zedelijke gedrag van kinderen en adolescenten bij de vertoning van bepaalde films. Het

is niet nodig om te herinneren aan de talrijke gevallen van misdaden en strafbare feiten door jonge mensen, trouwe kijkers van cinematografische voorstellingen [...]”

Als antwoord op dit nieuwe fenomeen dat als onrustwekkend beschouwd wordt, vaardigen verschillende gemeenteraden in volle oorlogstijd besluiten uit die jongeren onder de 16 jaar de toegang tot de zalen verbieden. Wanneer ze die niet naleven, riskeren hun ouders een gevangenisstraf. Maar die maatregel blijkt ontoereikend. De Brusselse gemeenten kiezen daarop voor censuur: er mag geen enkele film meer worden vertoond zonder dat het college het scenario goedgekeurd heeft. De uitbater moet trouwens zorgen voor *“voldoende verlichting om een ernstig toezicht te vergemakkelijken.”*

Afvalophaling: ossen in plaats van paarden

Om uitbraken van epidemieën, meer bepaald tuberculose, te voorkomen is de openbare netheid – nog een gemeentelijke bevoegdheid – van groot belang. Welnu, de oorlog heeft ook gevolgen voor de werking van de gemeentediensten, waaronder de afvalophaling. In die tijd gebeurde die nog met paard en kar, maar de meeste paarden waren in beslag genomen door de bezetter. *“De verschillende inbeslagnames van paarden hebben het aantal dieren langzaamaan teruggedrongen zodat deze dienstverlening voor de volksgezondheid onmogelijk wordt,”* zegt burgemeester Emile Duray tijdens een tussenkomst op de gemeenteraad van 29 mei 1917. *“Op 19 mei dit jaar was er wederom een inbeslagname op de cavalerie van de aannemer.”*

Enig alternatief voor paarden: ossen. De ossenstal van het Lokaal Hulp- en Voedselcomité kan echter het aantal nodige spannen niet leveren.

"Bijgevolg zien we ons genoodzaakt om ossen aan te schaffen om de dienst voor de afvalophaling te verzekeren" aldus Emile Duray.

Ossenkar. © Collectie Ian Gordts, Tildonk

Om het aantal benodigde ossen te beperken, worden de wekelijkse ophalingen teruggebracht van drie naar twee. Een vermindering die meer dan nodig is, aangezien de

dieren minder goed tegen de warmte bestand zijn dan paarden. Om hen tijdens de zomer wat te sparen, gebeurt de afvalophaling tussen 21 uur 's avonds en 9 uur 's ochtends.

Net zoals de openbare netheid is ook de volksgezondheid een bevoegdheid van het college. Het gebrek aan zeep, soda en steenkool om de was te doen en het water te verwarmen, zorgt voor problemen. Het Brusselse Hulp- en Voedselcomité richt een wasserij op voor ondergoed, beddengoed en linnengoed voor de inwoners van de Brusselse gemeenten. De tarieven worden aangepast aan de inkomens van de gebruikers en het wasgoed wordt met de tram naar vier locaties gebracht op het grondgebied van de Stad Brussel. Een daarvan is speciaal voorbehouden voor mensen met tuberculose.

Dood van burgemeester Emile Duray

Ook Emile Duray wordt getroffen door ziekte, de burgervader die al vier jaar lang zijn burgers van op de eerste rij beschermt tegen de schadelijke gevolgen van de oorlog. De burgemeester van Elsene, pianomaker van beroep, sterft op 18 juni 1918.

Fernand Cocq neemt de functie van burgemeester op en kondigt het overlijden van Duray de volgende dag op de gemeenteraad aan: "De hoop die we bij de laatste zitting geuit hebben dat de aangekondigde verbetering van de gezondheidstoestand van onze beste burgemeester zich zou verderzetten, werd niet gerealiseerd. In tegendeel, de ziekte die hem trof heeft zich sneller verspreid, met een fatale afloop als gevolg.

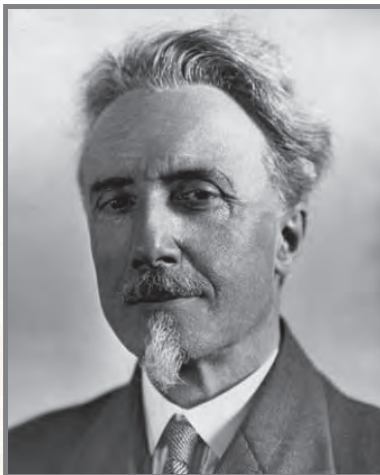
De dood is gisterochtend om 4 uur onverwachts ingetreden."

Er volgt een plechtig en unaniem eerbetoon. Iedereen benadrukt de intelligentie van Emile Duray, zijn hartelijkheid, zijn welwillendheid, zijn inzet, zijn doorzettingsvermogen en zijn bereidheid tot bemiddeling. *“Wanneer er, u herinnert ‘t zich vast wel, een zaak was waar hij in ‘t bijzonder aandacht voor had en de meningen verdeeld waren, was onze burgemeester er de man niet naar om zomaar over ons heen te lopen en de burcht stormenderhand in te nemen,”* aldus gemeenteraadslid Louis Demeuldre.

“Nee, hij wachtte af: hij ging geruisloos op zijn doel af en begon zachtmoedige loopgraven en onschuldige geulen te trekken: hij sloeg het beleg voor ieder van ons, voor ieder verdedigingswerk, voor iedere saillant, zonder zich te

haasten of zijn tegenstander te kwetsen. En op een dag zei hij u “En die zaak? Bestaat er geen mogelijkheid om tot een schikking te komen?” En toen, mijne heren, gaven we ons omsingeld en geïsoleerd over aan een voorstel dat zo natuurlijk voorgesteld werd.”

Volgens gemeenteraadslid Emile Vinck haalde de oorlog de bovenhand op de burgervader: *“We kunnen stellen dat hij stierf zoals diegenen die sterven aan het front. Hoewel hij niet gemeen gestorven is door een kogel, is hij gestorven als slachtoffer van de talrijke emoties die men moet doorstaan indien men zich aan het hoofd van een organisatie en ons bestuur bevindt.”*

Emile Vinck, heropbouwer van Europese steden

Senator en Elsens gemeenteraadslid Emile Vinck (1870-1950) was medeoprichter van de Internationale vereniging van steden, die de lokale besturen alle mogelijke inlichtingen verschafte voor de ontwikkeling van de gemeenten. Onder leiding van Vinck werd de nadruk gelegd op ruimtelijke ordening. Hij legde contacten met stedenbouwkundigen die gevlucht waren naar Groot-Brittannië, Nederland en Frankrijk. Zij zouden later een belangrijke rol spelen in de naoorlogse heropbouw van Europa. Hun kennis van zaken gebruikte Vinck natuurlijk ook ten voordele van Elsene.

GETUIGEN IN ELSENE

Omer Collier, grenadier.

Jenny Grumiaux (rechts) met haar zus Madeleine (links).

Raymond Grumiaux.

Rémy Collard.

Monique Callier. Foto's Georges Strens.

De familie Callier - Grumiaux*

Monique Callier is geboren in 1924. Ze woont al haar hele leven in Elsene, vandaag in een appartement op de Emile de Bécolaan. Nadat de gemeente Elsene en het Legermuseum een getuigenoproep deden voor de herdenkingen van '14-'18, ordende ze de familiedocumenten. Tientallen foto's en teksten, opgediept uit kasten vol herinneringen, hebben de voorbije eeuw doorstaan. Het persoonlijke verhaal dat ze vertellen - dat van een Elsense vrouw gepassioneerd door het verleden van haar familie en haar land - is rechtstreeks verbonden met de Eerste Wereldoorlog. De vader van Monique Callier, Omer Callier, vocht als grenadier in de Vlaamse velden. Haar moeder, Lenny Grumiaux, beleefde de oorlog vanop de Kroonlaan 124. Nog voor ze elkaar kenden tekenden ze allebei hun verslag op van die jaren, kilometers van elkaar verwijderd.

* Zie stambomen p. 44.

Omer Callier - Van het gevecht in Steenstraat tot de Kroonlaan

Omer Callier wordt geboren op 1892 in het West-Vlaamse Menen. Hij volgt al op jonge leeftijd een militaire opleiding. "Op zijn twaalfde stuurde zijn vader hem naar de Pupillenschool in Aalst, in de Franstalige afdeling," vertelt zijn dochter Monique. "In het begin verstond hij niets, maar dankzij die opleiding is hij perfect tweetalig geworden."

Op zijn achttiende trekt hij naar de school van het regiment der grenadiers in de Karmelietenstraat in Brussel. "Toen hij 21 was, wilde hij het leger verlaten om naar Congo te trekken. Maar de geschiedenis heeft er anders over beslist."

Op 3 augustus 1914 wordt Omer Callier opgeroepen. Hij vecht mee tijdens de Belegering van Antwerpen. Het gevecht duurt twee weken, van 28 september tot 10 oktober.

Kroonlaan aan Gerموir - collectie De Moyer.

De Duitsers winnen het gevecht, maar de confrontatie vertraagt toch hun opmars.

Tijdens die helse oorlogsdagen verlichten sommige verhalen het dagelijkse leven van de getekende soldaat.

Zo vertelt Monique Callier:

"Mijn vader hield samen met nog anderen halt in een Vlaams dorp, bij een jong gezin: een koppel en een dochtertje van vijf jaar oud. Het meisje bleef voortdurend in zijn buurt. Ze noemden haar het "Meisje van het bataljon". Ze bleef maar tegen mijn vader zeggen "Ik wil niet dat ze je doodschieten".

Ze was zelfs bij de pastoor een gewijde medaille gaan vragen om hem te beschermen. Toen hij de familie moest verlaten om zijn weg naar het front voort te zetten, zei mijn vader dat het hem hartenpijn bezorgde."

Omer Callier is het meisje nooit vergeten. *"Jaren later, in 1946, is hij op zoek gegaan en heeft hij het meisje teruggevonden, toen ze al een getrouwde vrouw met meerdere kinderen was,"* vertelt Monique. *"Ik ben dat te weten gekomen in een brief."*

De oorlog spaart grenadier Callier niet. Omer vecht in de loopgraven van de Ilzervlakte en strijdt ook bij de slag bij Steenstraat in april 1915. Daar gebruiken de Duitsers voor het eerst gifgas. *"Mijn vader werd getroffen door dat gas, zijn longen waren deels verbrand,"* aldus Monique Callier. *"Hij heeft de rest van zijn leven ademhalingsproblemen gehad."*

Het leven van Omer Callier had daar afgelopen kunnen zijn, op dat slagveld in Steenstraat. Dat zegt hij ook zelf in een van zijn brieven: *"Normaliter had ik, tijdens deze maand april 1915, dood geweest moeten zijn."* Hij lag op de grond en hoorde ambulanciers die hem voorbij liepen, zeggen: *"Die man, die is niet meer de moeite waard,"* vertelt Monique Callier. *"Mijn vader heeft zijn redding te danken aan een priester die hem op een ladder gelegd en voortgetrokken heeft tot aan een hulppost."*

De officier haalt het, maar is een oog kwijt. Hij wordt meegenomen naar hospitaal l'Océan in De Panne, omge-

Omer Callier, hospitaal Albert I (Parijs juni 1915 - Hôtel Dieu).

bouwd tot veldhospitaal door dokter Antoine Depage, Belgisch chirurg. De Belgische koninklijke familie verblijft er in de buurt en koningin Elisabeth komt er enkele keren per week op bezoek. "Mijn vaders hoofd was ingepakt met windels," vertelt zijn dochter. "Hij heeft mij verteld dat de koningin zijn sigaret aangestoken heeft."

Le Grand Hôtel de l'Océan - De Panne.

Van het hospitaal l'Océan wordt Omer Callier overgeplaatst naar het hôtel Dieu in Parijs, dat ook omgevormd was tot hospitaal voor de Belgen (Hôtel Albert I). Daar krijgt hij het ereteken van de Leopoldsorde.

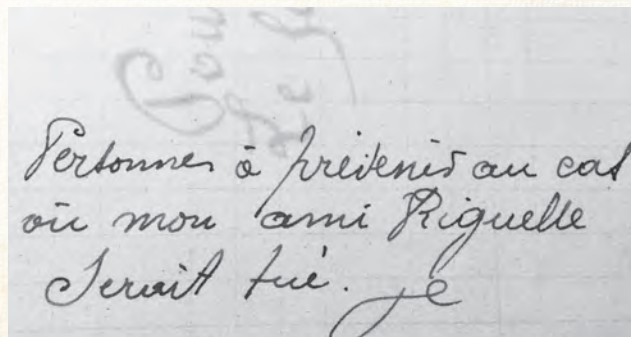
De grenadier is dus nooit kunnen terugkeren naar het front. "Dat deed hem veel verdriet, hij was liever terug naar het slagveld gegaan," vertelt zijn dochter. "Daarna is hij officier-instructeur geworden in een opleidingscentrum voor vrijwillige soldaten in Noord-Frankrijk. Hij leidde jonge rekruten op." Onder hen een zekere Raymond Grumiaux, afkomstig uit Elsene. Die soldaat zou later onbewust een belangrijke rol spelen in het lot van Omer Callier (zie p. 28).

Hij schrijft naar zijn vriend Emile Riguelle, die ook ten strijde getrokken is. In dozen met documenten uit vervlogen tijden vond Monique Callier een papiertje met daarop:

"Te verwittigen personen in geval van overlijden van mijn vriend Emile Riguelle."

Zijn wapenbroeder maakt helaas het einde van de oorlog niet meer mee. Emile Riguelle wordt gedood tijdens de slag bij Houthulst op 15 oktober 1918, na vier jaar in de loopgraven. Maar hij laat een dagboek na van aan het front, een krachtige en aandoenlijke getuigenis, soms met een vleugje humor.

Als bij toeval bevindt dat tijdsdocument zich in het bezit van de familie van een andere Elsenaar, Albert Guyau, die ook gereageerd heeft op de getuigenoproep van de gemeente Elsene. Hij heeft trouwens ook de geschriften van Omer Callier teruggevonden en daarop contact opgenomen met diens dochter Monique. De teksten waren in het bezit van een nicht, zorgvuldig bewaard in een ijzeren doos, beschut tegen vochtigheid en de tand des tijds. De doos werd teruggevonden in 2013. Tot dan was ze nog nooit geopend geweest!

Boodschap van Omer Callier voor zijn vriend Emile Riguelle.

Emille Riguelle, een goede vriend van Omer Callier, heeft terwijl hij aan het front was uitgebreid zijn gedachten toevertrouwd aan het papier. De soldaat hield een krachtig en menselijk dagboek bij. Het cynisme en de absurditeit van de oorlog schemeren door in zijn woorden:

"Ik sta tegen een van die grote bomen gedrukt [...]. De moed ontbreekt me om door te gaan. Ik kijk naar achteren, voor 't geval dat ik de aftocht moet blazen [...]. Dan bemerk ik op een dertigtal meter van waar ik sta een ijzeren kuip die groot genoeg is om erin te kunnen. Ik ga ze halen. Ik rol ze tot op mijn gevechtspositie. Ik plaats ze zodanig dat ze in een put staat tegen de dikke boom waarover ik 't had. Op die manier ben ik zo goed en zo kwaad mogelijk beschermd tegen de geweerkogels.

Ik bedek mijn kuip met takken en aarde zodat men van ver 't ijzer niet meer kan zien. Mijn constructie zorgde voor protest bij de soldaten in de buurt omdat ze vreesden voor afgeketste kogels die hen zouden kunnen treffen wanneer die mijn ijzeren kuip raakten. Ik stelde ze zo goed mogelijk gerust. Kortom, daar bleef het bij. Ik installeer mij dus in mijn kuip. Ze is ruim, stevig, comfortabel! Ik ben tevreden dat ik ze gevonden en geïnstalleerd heb. 't Begint te regenen [...]. Ik houd me schuil [...] en ik eet en drink. Ik ben heel tevreden met mijn idee [...]. Ik ben kalm, ik heb helemaal geen schrik [...]. Ik denk aan mijn moeder en mijn meter en aan Lily [...].

De troepen trekken zich in looppas terug. De commandant wordt hierover geïnformeerd en na tien minuten aarzeling vertrekken ook wij. Doch ondertussen, nog steeds in mijn kuip, weet ik niets en zie ik niets. De mannen van de compagnie vertrekken dus een voor een en wanneer 't mijn beurt is om te vertrekken, vertrek ik niet omdat ik niet weet

wat er gaande is. Ik blijf dus rustig in mijn kuip, als ware er niets aan de hand. En terwijl de man die na mij kwam, daarna de volgende, daarna nog één en zo voort, zagen dat ik niet vertrok, gingen zij ervandoor zonder me er iets over te zeggen. Ik dacht dat ze 't een of 't andere bevel hadden gekregen en dan vertrokken en ik maakte mij niet 't minste zorgen. Doch den aftocht ging voort, 't was niet meer normaal [...]. Dan kom ik uit mijn vermaarde kuip en stel niet zonder ontsteltenis vast dat ik de laatste ben van de laatste compagnie die zich terugtrekt. Dan openbaart zich een onvergetelijk spektakel. Voor ons bakenen de gewonden en doden 't terrein af, de soldaten vluchten dwars door 't veld in groepjes en steeds één voor één achter elkander, lopend voor hun leven.

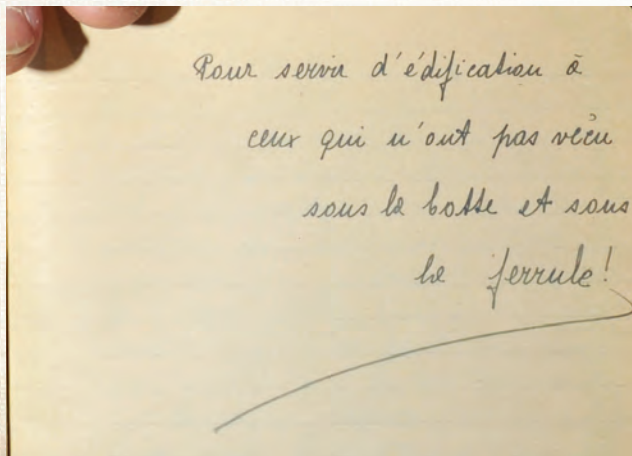
De mitrailleurs beginnen te werken, we worden achtervolgd. Ik loop overal voorbij, ik loop zo snel ik kan, samen met enkele overblijvende mannen van de compagnie [...]. Tijdens deze waanzinnige tocht vlogen enkele verloren kogels me wel erg dicht om de oren...

Op 't moment waarop we buiten de Duitse zone waren, heb ik een priester gezien die helemaal alleen en kalm in de richting van de moffen trok, om in de steek gelaten gewonden op 't terrein te gaan zoeken. Dat leek mij van een bovenmenselijke heldhaftigheid en een trieste grootsheid, zijn zwarte soutane bevuild met bloed en modder, het aangezicht bezweet en in zijn ogen ik weet niet welk vuur van martelaarschap en opoffering."

Jenny Grumiaux Elsene tijdens de bezetting

Jenny Grumiaux is de derde van een gezin met negen kinderen. Haar vader en ingenieur, Florentin Grumiaux, is directeur van het trambedrijf Elsene-Boondaal, met stelplaats op de Renbaanlaan. Het gezin woont in een groot herenhuis op de Kroonlaan nummer 124. Jenny's moeder Maria heeft haar handen vol met haar vijf dochters en vier zonen, vooral nadat haar man in 1915 onverwachts sterft ten gevolge van een hartaanval. Op dat moment wordt Jenny vrijwilliger bij het Nationaal Hulp- en Voedselcomité.

Pas in september 1917 begint de jonge Elsense vrouw van 21 haar dagelijks leven tijdens de bezetting te beschrijven. Op een jaar tijd pent ze een vijftigtal pagina's neer. Haar sterke persoonlijkheid en ironie sijpelen in de hele tekst door. Zo lezen we op de eerste pagina's:

"Al bijna drie jaar geleden had ik mij voorgenomen om een dagboek bij te houden van de onvergetelijke momenten die we beleven. Ik ben dat idee steeds blijven uitstellen, hoewel 't niet aan belang zou ontbreken. Nu de winter alweer voor de deur staat [...] heb ik eindelijk besloten [...] mijn indrukken en de manier waarop we noodzaak zijn te leven tijdens deze roerige tijden aan het papier toe te vertrouwen.

Dat zal preciezere herinneringen voor de toekomst opleveren en dan zullen zij die ver van hun land geleefd hebben tijdens de onzekere dagen die we nu doormaken, volledig op de hoogte zijn van ons huidige leven en de ontelbare krachtoeren die we moeten uithalen om erin te slagen ons min of meer behoorlijk te voeden. 't Eeuwigdurende liedje van de vreselijke bezetting.

En hoeft dat nog te verbazen op 't moment dat het spook van de honger rondwaart en ons bedreigt?

"Op bezoek, op reis, aan tafel, op school, in de tram, zelfs in bed, 't is steeds hetzelfde liedje."

Voedsel, de eeuwige zorg

Uit het dagboek blijkt dat voedsel inderdaad de grootste bekommernis is van de familie Grumiaux. Samen met haar zussen onderneemt Jenny vaak lange tochten naar het platteland om eten voor haar familie te vinden.

Zo beschrijft ze de weg naar Sterrebeek via de Vergote-square, Kraainem en Sint-Stevens-Woluwe. En daarna de pijnlijke zoektocht, van deur tot deur, naar iets om te eten.

Lange wachtrij voor de voedselbedeling.

"Dan begint de echte kwelling van een stadsmens. Men moet van boerderij tot boerderij gaan en huilen en smeken om enkele kilogrammen fruit of knollen. Maar helaas, hoewel heel wat deuren voor ons geopend werden, stelden heel weinig harten zich open. En men zet u met de glimlach op de mond buiten!"

De familie Grumiaux is een meester geworden in het smokkelen van voedingswaren van het platteland naar de stad. Alle uitvluchten zijn goed om de Duitse soldaten, die hun voorraden in beslag willen nemen, om de tuin te leiden. *"Maandag 1 oktober 1917. Botervoorraad meegebracht (14 kg) in verschillende delen in de voering van koffers... Koude rillingen in Thuin!"*

Mimie, de zus van Jenny, wordt opgeroepen door de Duitse autoriteiten voor de diefstal van aardappelen. Ze werd betrap in Vilvoorde op 21 september 1917. *"Men heeft haar verplicht om een verklaring af te leggen dat ze 10 kg verschuldigd is. Kortom, steeds hetzelfde principe: terroriseren... en stelen."*

Een andere mogelijkheid om aan voedsel te geraken, is om in de ellenlange wachtrijen voor de winkels in de hoofdstad te gaan staan:

"De prijs van 't vlees blijft stijgen tot onwaarschijnlijke en onwezenlijke hoogten. Bijgevolg begeeft Madeleine (zus van Jenny, red.) zich zoals alle redelijke mensen drie keer

per week naar de Gemeentelijke slagerij. Vanaf 4.30-5 uur begint er zich een rij te vormen en de winkels openen om 8.30 uur... Kinderen voor ze naar school gaan, mannen voor ze gaan werken, allen komen ze plaats houden voor de huisvrouw die hen aflost, nadat 't huishouden gedaan is."

En soms was er zelfs in de winkels niets te eten te vinden: "10 januari 1918. Vele winkels sluiten wegens gebrek aan grondstoffen... In een banketbakkerij op de Waverssesteenweg zijn alle waren in de etalage van hout!"

Ondanks de schaarste behoudt het gezin enkele momenten van vreugde en wil het de verjaardagstraditie in ere houden. "In 't verleden dronken we op de gezondheid van de jarige. Helaas was de kelder leeg." Hoe het ook zij, voor de 25e verjaardag van Lenny gaat haar moeder bij de burens een fles lenen. Weg met al die regels!

De hoofdstad in duister gehuld

De jonge Elsense beschrijft ook de vaak onaangename verrassingen die de Duitse bezetting met zich meebrengt. In december 1917 is de hoofdstad plotseling verhuuld in duisternis.

"Reeds enkele dagen achte de bezetter 't nodig om alle lichten te dimmen. Brussel is meer dan ooit doods en somber. Alle straatlantaarns zijn blauw gekleurd; de trams zijn slechts voor de helft verlicht, de lampen getint. Alle winkels laten hun rolluiken neer tot op 50 cm... De straten zijn, om 't zo te zeggen, verlaten. Soms zijn we verbaasd om plotseling oog in oog te staan met een onzichtbaar wezen.

Affiches, Avis et Arrêtés Allemands

Arrêté prescrivant de masquer l'éclairage

Dans ces derniers temps, les attaques dirigées par les aviateurs de l'Entente contre les villes ouvertes de la Belgique se sont multipliées. Déjà un grand nombre de citoyens belges en ont été victimes. Il suffira de rappeler que, lors de la dernière expédition des aviateurs de l'Entente contre la ville d'Anvers, 37 habitants de nationalité belge ont été tués et 77 autres blessés.

Cela étant, il y a lieu, dans l'intérêt de la population, de compléter les mesures de protection prises contre les attaques aériennes. Il est arrêté ce qui suit :

1. Au moment de l'éclairage, toutes les ouvertures (fenêtres, portes, abat-jour, etc.) qui présentent les endroits éclairés artificiellement à l'intérieur des bâtiments (logements, paliers, ateliers, fabriques, restaurants, cafés, etc.), peu importe qu'elles soient orientées vers la rue, la cour, le jardin ou autrement, devront être masquées par des persiennes, d'épais rideaux, un enduit sombre ou de toute autre façon, de telle sorte que la lumière ne puisse plus percer. Il est fait exception en ce qui concerne les vitrines des magasins, où pourra brûler une lumière peu intense; encore devra-t-elle être masquée vers le haut et sur les côtés.

Men zou denken dat men naar een ondergrondse stad overgebracht werd waar spoken leven."

Dat de lichten plots gedoofd worden, wordt ook beschreven in het dagboek van Rémy Collard, een zestienjarige Elsenaar (zie p. 34): "Zodra de nacht valt, en God weet

dat hij vroeg valt in december, laten de etalages van de grote Brusselse winkels, in plaats van een stralend licht te werpen, nog slechts enkele stralen blauwachtig licht door de rolluiken die half naar beneden zijn... De straatlantaarns zijn ook met kleur beschilderd... Doch 't origineelste was 't nachtelijke "toilet" van de trams. Net zoals de lantaarns, waren de elektrische peertjes blauw geverfd..."

Rémy geeft een verklaring voor deze maatregel: "ongetwijfeld om de stad te behoeden voor luchtaanvallen die bijvoorbeeld in Antwerpen 37 inwoners doodden en 77 gewonden maakten." Dat blijkt uit het krantenartikel van 22 november 1917 dat de jonge Elsenaar in zijn dagboek kleefde. (zie p.26).

Geen elektriciteit... of gas

Een andere gebeurtenis, die losstaat van de oorlog, hult Elsene in duisternis. Op 31 december 1916 stroomt de Zenne over en komt de gasfabriek van Vorst onder water te staan. Dat gas, geproduceerd uit steenkool, voorziet het openbare verlichtingsnet van de hoofdstad van brandstof. Hierdoor zitten verschillende gemeenten, waaronder Elsene, in het donker... In volle oorlogstijd en hartje winter, op oudejaarsavond! Uit een document in de archieven van de gemeente blijkt dat er in Elsene zelfs in 1919 nog niet overal terug stroom was, wat voor veiligheidsproblemen zorgde. Jenny Grumiaux schrijft in haar dagboek ook over deze stroompanne: "Donderdag 17 januari 1918.

Ten gevolge van de hevige sneeuwval waarop we getraakteerd werden en de zondvloed die daarop volgde, staat de gasfabriek in Vorst volledig onder water. Verschillende

straten zijn ondergelopen. De Zenne is op meerdere plaatsen in de hoofdstad buiten haar oevers getreden. In Neder-Elsene waarschuwt de politie dat er waarschijnlijk een tekort aan gas zal zijn."

Oudjaar 1918: een kanttekening

De maanden vliegen voorbij en 1917 loopt op zijn einde. Ondanks een zovleeste winter onder bezetting, spreekt Jenny haar hoop uit:

"Alreeds Nieuwjaar! Ondanks de vijanden, angst, ontberingen, vliegt de tijd! Eenieder heeft de indruk 't zo treurige en trieste jaar 1917 reeds ver achter zich gelaten te hebben. Men voelt 't aan als een gevoel van lichtheid, verlichting. Met hoop in ons aller harten is er de zekerheid dat 1918 't einde zal brengen van onze smarten, de bevrijding van 't grondgebied, de terugkeer van onze geliefden, vrede."

Op het moment dat Jenny deze woorden schrijft weet ze nog niet dat in 1918 het einde van de oorlog overschaduwd zal worden door de dood van haar broer Raymond...

1 januari 1918 zorgt toch voor afleiding van de dagelijkse ontberingen. Het gezin Grumiaux slaagt erin een echte feestmaaltijd samen te stellen voor Nieuwjaar. Jenny beschrijft het menu in haar dagboek:

- Ontbijt: broodrantsoen, boter, perensiroop, gerstekoffie
- Middagmaal: juliennesoep, biefstuk, witlof, aardappelen, pruimentartaart, karamel. Bourgognewijn
- Tussendoor: chocolademelk - 1 pistolet - 1 sandwich
- Avondmaal: pens, aardappelen - kersentaart.

Inbeslagname van metaal en matrassen

Als het over schaarste en ontberingen gaat, beschrijft Lenny Grumiaux een bijzonder indrukwekkende gebeurtenis voor haar en haar familie. Op 27 augustus 1918 komen Duitse soldaten aankloppen om basisgrondstoffen in beslag te nemen van tussen hun persoonlijke bezittingen. Metaal verwerkt in verscheidene voorwerpen, vezels van matrassen... zijn bijzonder gegeerd.

"De "Moffen" doen huiszoekingen in onze straat. Er zijn verschillende ploegen. Rond 14.30 uur komen ze naar 't huis waar ze gedurende anderhalf uur blijven. Ze hebben in 't bijzonder aandacht voor de kelder, de zolder en vooral de tuin. Ze wijzen verscheidene malen met hun bajonetten naar de grond. Gezien ze weerstand voelden in 't vroegere plantsoen, overleggen ze en beginnen ze te graven. We leggen ze tevergeefs uit dat dit 't deksel is van de regenput. Niets aan te doen, ze houden hardnekkig vol..."

Ze nemen in beslag: een koperen staande lamp, een bureaustijl, 't montuur van de parasol van de kinderkar... Deze verscheidene voorwerpen worden werkelijk in beslag genomen, en zonder enige vergoeding welteverstaan."

November 1918

De Duitsers zijn verslagen, verwarring alom en de Brusselaars geven zich over aan spot. Zo ook Lenny:
"La Libre Belgique ligt uitgestald in de kiosk aan de Naamsepoort met deze vermelding: jongedame gevraagd die

correct Frans, Vlaams en Engels spreekt voor aanstaande heropening van de boekhandel. Gesloten wegens vlucht. Zelfde onderneming in Berlijn." Haar broer, Raymond Grumiaux, sterft op 10 oktober 1918 op 23-jarige leeftijd, in het hospitaal l'Océan in De Panne.

Raymond Grumiaux, de verloren zoon

Raymond Grumiaux.

Zoals velen van zijn leeftijd wordt de jongeman gedreven door gevoelens van eer en liefde voor het vaderland. Tussen alle historische documenten van Monique Callier zit ook een exemplaar van de ondergrondse La Libre Belgique, waarin Raymond een passage onderlijnd heeft die oproept tot grootmoedigheid van de jeugd. *"Hij heeft die zin er waarschijnlijk uitgepikt om zichzelf moed te geven,"* vertelt Monique Callier. *"Dat ontroert mij."*

De moeder van Lenny was ervan overtuigd dat ze haar zoon zou terugzien. Raymond sterft precies een maand voor het einde van de oorlog. Op dinsdag 22 oktober schrijft Lenny nog in haar dagboek: *"Heer, heb medelijden met alle brave zielen die al sinds vechten - breng ons Raymond snel terug naar huis."* Wanneer ze verneemt dat haar zoon gestorven is, zakt Maria Grumiaux-Kessels letterlijk ineen.

"Mijn langstlevende tante heeft enkele herinneringen verteld over dat vreselijke moment," vertelt Monique Callier.

"Ze dacht dat mijn moeder zou instorten: ze beledigde de Duitsers van op haar balkon op de Kroonlaan."

Om te weten te komen hoe Raymond gestorven is, trekt Maria naar het hospitaal l'Océan in De Panne, waar haar zoon zijn laatste adem uitgeblazen heeft. De verpleegsters vertellen haar dat zijn been geamputeerd moest worden en dat hij bezwaken is aan koudvuur. Zijn lichaam wordt overgebracht naar het familiegraf op de begraafplaats van Elsene.

"Nonkel Raymond was een beetje een legende in de familie", benadrukt zijn nicht.

Hoe Jenny en Omer elkaar leerden kennen...

Omer Callier moet wachten tot in 1919 voor hij uit de krijgsdienst ontslagen wordt. De vreugde over zijn terugkeer wordt overschaduwd door verdriet: zijn vader is overleden en het ouderlijke huis in Menen ligt in puin. Hij ziet zijn moeder, nu weduwe, terug in Vilvoorde, uitgeweken met haar twee dochters. Omer probeert beetje bij beetje zijn

leven terug op te bouwen. Hij vindt werk als handelsvertegenwoordiger in een bedrijf in Brabant.

Jenny Grumiaux woont met haar moeder op de Kroonlaan 124. Ze werkt als bediende bij Chasse et Pêche. De sfeer in het gezin is vaak somber: Maria lijdt onder de dood van haar echtgenoot en twee zonen (Raymond, maar ook een broertje dat op 14-jarige leeftijd stierf in een ongeval). Met haar energie en sterke karakter probeert Jenny leven in de brouwerij te brengen voor de jongere kinderen.

Tijdens een treinrit raakt Omer toevallig aan de praat met een dame. Ze raken aan de praat over de oorlog, die nog vers in het geheugen ligt. De vrouw heeft het over een jonge neef die in 1916 vrijwillig naar het front getrokken en nooit teruggekeerd is. In die tijd was Omer officier-instructeur van jonge vrijwillige soldaten. De neef heet... Raymond Grumiaux! Dezelfde als waarmee Omer bevriend geraakt was. De tranen staan hem in de ogen.

De vrouw op de trein heet Juliette. Ze stelt Omer voor om Maria op te zoeken en te vertellen over haar zoon. Een tijd later gaat Omer bij haar langs. Hij wordt hartelijk ontvangen door de moeder van Raymond en zijn vijf zussen en keert er nog vaak terug, want hij heeft slechts oog voor de tweede zus: Jenny!

Hun huwelijk wordt voltrokken op 28 april 1921 in de parochiekerk Heilig Kruis in Elsene. En haar nichtje Juliette, met de hele mooie stem, zingt het Ave Maria.

Omer en Jenny gaan in de Henri Marichalstraat in Elsene wonen. Ze zijn gelukkig en krijgen twee kinderen: André in 1922 en Monique in 1924.

Gabrielle Watteyne. Foto's: Georges Strens.

De familie Watteyne*

Gabrielle Watteyne, geboren in 1930, is de kleindochter van Victor Watteyne. De inspecteur-generaal van het Mijncorps drukte zijn stempel op zijn generatie én op de geschiedenis voor andere redenen dan de oorlog: hij was een van de ontdekkers van de bekende iguanodonten in Bernissart in 1878. De dinosaurusskeletten zijn tentoongesteld in het Museum voor Natuurwetenschappen in Elsene. Als ingenieur, afgestudeerd aan de Luikse universiteit, wijdde hij bovendien een groot deel van zijn tijd aan de veiligheid in de mijnen, waar hij het ontwerp van de mijnwerkerslampen veranderde om mijngasontploffingen te voorkomen. Dankzij zijn internationaal erkende deskundigheid werd Victor Watteyne, polyglot, ook als raadgever in verschillende landen gevraagd.

Gabrielle Watteyne woont nu in Sint-Pieters-Woluwe maar haar familie heeft altijd in Elsene gewoond. In 1914 woonden haar grootouders langs vaderskant op de Kroonlaan 206, niet ver van de familie Grumiaux. Elf kinderen bevolkten dit grote art-nouveaugebouw, waaronder Charles, de vader van Gabrielle, de zevende in rij.

Victor Watteyne.

* Zie stamboom p. 45

De familie Watteyne, achteraan: Maurice, Victor, Gabrielle, Marie, Elise en Paul. Vooraan: Gustave, Fernand, Edmond, Jules, Henri, Robert en Charles.

Gabrielle, voormalig sociaal assistente bij het OCMW van Schaarbeek, stemde er net zoals Monique Callier mee in om haar album vol herinneringen te delen. Ze vond er talrijke foto's uit de Eerste Wereldoorlog. Ze vertelt ons de familiegeschiedenis aan het begin van de 20e eeuw. "Mijn zus, die overleden is in 2013, heeft dit onderzoekswerk verricht op

basis van de verschillende documenten binnen onze familie," verduidelijkt ze.

De familie Watteyne behoort tot de katholieke burgerij. Alle zonen volgden universitaire studies of werden priester. Ze hebben helemaal niets gemeen met de wereld van het leger.

Desondanks kozen deze intellectuelen ervoor om de wapens op te nemen tegen het Duitse leger. "Ze dachten dat het niet lang zou duren," vertelt Gabrielle Watteyne. "Eergevoel en vaderlandsliefde werden in die tijd hoog in het vaandel gedragen. Bovendien hadden ze een strijdlustig temperament."

Victor Watteyne aan de ontbijt tafel met zijn zonen, voordat die naar het front trekken.

Een soldatenmoeder

Charles, de vader van Gabrielle dus, trekt op zijn 21e naar het front, samen met een vriend en medestudent ingenieur. "Aan de universiteit leerden ze niet hoe ze oorlog moesten voeren." Nochtans vertrekken ze naar Antwerpen om er de stad te verdedigen. Ze worden onmiddellijk gevangen genomen en meegenomen naar Soltau, in het

noorden van Duitsland. "De universitaires werden samen opgesloten in barakkenkampen, in groepen van tien. De ouderen namen de zorg voor de jongsten op zich, ze namen als het ware de rol van huisvader op zich. Zo ontfermde een zekere Léon Vitry zich over mijn vader. Hij kwam uit Binche en was advocaat aan de balie in Charleroi. Zijn zus Hélène stuurde voedselpakketten op. Ze was een beetje hun soldatenmoeder," vertelt Gabrielle Watteyne. Na de oorlog, in 1920, nodigde 'vader Vitry' de hele barak uit voor het carnaval in Binche. Zo leerden ze ook hun soldatenmoeder kennen. "Mijn vader werd verliefd op haar en ze zijn getrouwd. Hélène was dus mijn moeder," glimlacht Gabrielle Watteyne. "Mijn ouders zijn hun hele leven lang erg hecht gebleven." Charles en Hélène kregen zes kinderen, een van hen stierf tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Iedereen gezond en wel

Verschillende broers Watteyne worden naar het front gestuurd. Jules en Henri zijn nog niet meerderjarig in 1914, maar willen ten strijde trekken. Ze wachten dus tot hun vader terug is van prospectie in de mijnen van Griekenland. Wanneer hij terug is, geeft hij hen de toestemming om de wapens op te nemen.

Jules, student geneeskunde, wordt ziekendrager in het hospitaal l'Océan in de Panne, waar hij zijn jongere broer Henri gewond aan het been ziet binnenkomen. "Men wilde het been amputeren om koudvuur te voorkomen," vertelt Gabrielle Watteyne. "Jules heeft zich daartegen verzet en heeft het been van zijn broer gered. Als bij wonder zijn al mijn ooms levend teruggekeerd uit de oorlog!" Ook Gustave is naar het front getrokken als karabinier-fietser die

Het huis van de familie Watteyne, Kroonlaan 206.

Victor Watteyne en twee van zijn zonen.

de boodschappenlijn tussen de verschillende etat-majors moest verzorgen. Hij stond erg dicht bij generaal Jacques de Dixmude (die zijn naam gaf aan de Generaal Jacqueslaan). Robert Watteyne had ook ten strijde willen trekken, maar als voetballer had hij een nier verloren tijdens een wedstrijd en kon dus niet meevechten. Paul, Henri Fernand en Edmond werden priesters.

De familie Watteyne verhuist in 1955 uit het huis op de Kroonlaan. Het wordt gekocht door de kerkfabriek om er een oosters-katholieke kerk van te maken. Vandaag huist er een Sloveense katholieke missie.

Christian Collard. Foto's: Georges Strens.

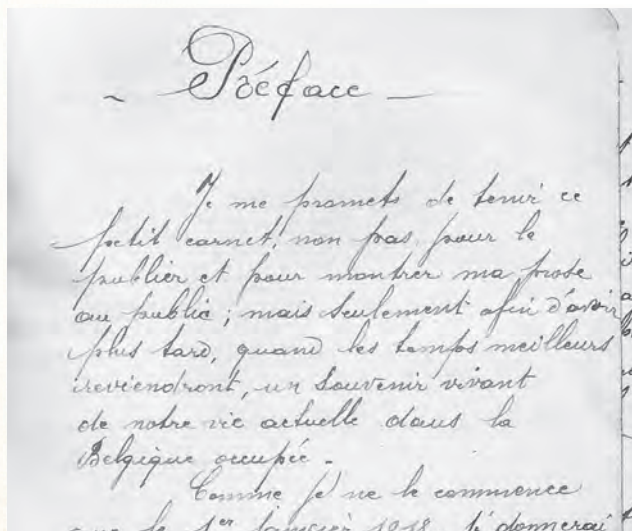
De familie Collard

Op een dag in 1917, bijna op hetzelfde moment als Lenny Grumiaux, begint Rémy Collard te schrijven aan de eerste pagina van zijn dagboek. Hij is op dat moment 19 jaar en woont in de Maximilienstraat.

"Voor de gehaaste reiziger die slechts op doortocht is in onze stad, zal het lijken alsof de bevolking nog niet al te veel te lijden heeft onder de wreedheden van deze oorlog... Nooit eerder was er meer te doen, nooit was er meer bedrijvigheid in Brussel. Nooit was de mode ook zo extravagant en luisterrijk. Want die vreemde, veranderlijke mode lijkt er niet onder te lijden..."

Maar diezelfde snelle passant ziet de ellende achter die gekunstelde luxe niet, die onophoudelijk groter wordende ellende. De misère is groot, en nadat eerst de arbeidersklasse geraakt werd, begint hij stilaan ook de burgerij te raken...

Ik neem mijzelf voor om dit dagboekje bij te houden, niet om het uit te geven of mijn proza aan het publiek te tonen, maar slechts om later, wanneer er weer betere tijden aanbreeken, een levendige herinnering te hebben aan ons huidige leven in het bezette België."

Het erg verzorgde handschrift van Rémy Collard.

Rémy Collard had zin voor avontuur. Na de oorlog vertrok hij naar Afrika.

De winter van 17-18

Een van de vele opvallende passages uit het dagboek van Rémy is zijn beschrijving van de vreselijke winter van '17-'18: "Al acht dagen lang heeft een koudegolf de stad in haar macht, gevolgd door sneeuw. We zien heren met gebogen rug, de handen in de zakken en weggedoken in de opstaande kraag van hun pardessus of pelsmantel. De dames trippelen snel, hier en daar het silhouet aftekenend van de elegante induffeling van hun bontjassen l...l.

Vooral 's avonds tekent de aardse witheid bijzonder sterk af tegen het overheersende duister en in het begin van het bos en aan de "Vijvers" wordt het spektakel sprookjesachtig. Men waant zich ergens ver weg, in Zwitserland of Zweden."

Het is de kleinzoon van Rémy Collard, Christian, dierenarts op de Brillat-Savarinlaan, die de hand heeft kunnen leggen op het boekje van zo'n veertig pagina's dik. Hij vertelt over het leven van zijn grootvader:

"Na de oorlog koos Rémy ervoor om naar Congo te vertrekken, waar hij bankdirecteur werd. Toen was het wat uitzonderlijk om naar Afrika te trekken, je moest een beetje een avonturier zijn..." Rémy Collard keert terug uit Afrika in 1936. Tijdens de Tweede Wereldoorlog treden hij en zijn vrouw in het verzet. "Ze verborgen mensen, meer bepaald parachutisten," vertelt Christian. "Ze brachten boodschappen over en weer, binnen een netwerk. We hebben nog medailles en een certificaat die dat bewijzen."

In 1983 sterft Rémy aan een longoedeem.

DE OORLOG IS AFGELOPEN !

De Duitsers verlaten Brussel. © Koninklijk Legermuseum.

Op 11 november om 5.15 uur wordt de wapenstilstand getekend en komt er zo een einde aan de gevechten van de Eerste Wereldoorlog. De Geallieerden zijn de overwinnaars en Duitsland is verslagen. Het staakt-het-vuren dat ingaat vanaf 11 uur zorgt voor uitgelaten drukte in alle steden en dorpen, die eindelijk weer vrij zijn.

Grote Markt van Brussel. © Musée royal de l'Armée.

Zoals zovelen beslist Rémy Collard om naar het centrum te trekken om dit historische moment mee te maken. Hij doet het relaas van zijn tocht door Brussel, dat eindelijk juicht:

"Het is afgelopen met het Pruisische imperialisme. 't Is voorbij. Deze ochtend kondigden de dagbladen aan dat de keizer troonsafstand doet en dat de kroonprins afziet van zijn rechten op de troon l...l.

Nieuwsgierig en gretig zoals alle goede Brusselaars beslisten wij, mijn vriend en ik, om na het eten naar de stad te trekken, om de uitwerking die de overwinning op de burgers en op de soldaten heeft te laten doordringen l...l. Kalm en gelukkig wandelden we op de militaire boulevard waar een omvangrijke kar staande gehouden werd l...l. De tram arriveerde, we haastten ons en met wat moeite slaagden we erin om ons te installeren. We waren vertrokken l...l. Lopen wordt echt moeilijk wanneer we het Brouckèreplein naderen l...l. Voor 't Noordstation is het een onafgebroken optocht van karren die terugkeren van het front en richting... ik weet niet waar naartoe gaan."

Ordehandhaving na de overwinning

In hartje Brussel is Rémy plots getuige van uitbarstingen: *"Een ogenblik rust en dan pang, pang, pang, ratatata... Geweren, revolvers en mitrailleurs beginnen korte en snelle vlammetjes te spuien. Er volgt een vlucht, een dolle vlucht. Ik vlucht een café in dat nog open is l...l. Een kwartier later waag ik mij buiten en ga ik ervandoor, naar de Beurs, naar mijn tram die mij terugbrengt naar Elsene waar alles veel kalmer was..."*

Waarschijnlijk om dit soort incidenten te vermijden, beslissen de lokale overheden om de verkoop en de consumptie van alcohol te verbieden. Op 12 november 1918, de dag na de Wapenstilstand, opent de openbare zitting om 16.35 uur. Ze wordt, na het overlijden van Emile Duray, voorgezeten door waarnemend burgemeester Fernand Cocq.

© A. De Ridder, *La Belgique et la guerre*.

Hij meldt dat de provinciale autoriteiten vanaf heden opnieuw hun functie opnemen en dat een van de eerste besluiten van gouverneur Béco gaat over alcoholhoudende dranken. Geen sprake van dat het einde van de oorlog gevierd wordt in de cafés: "Alcohol en geestrijke dranken serveren en verbruiken is verboden zowel in kroegen als op openbare plaatsen, in ateliers, op boten, op de spoorwegen en op werven!" De handhaving van de openbare orde kort na de oorlog lijkt dus een prioriteit. Daarvan getuigt ook deze bekendmaking, getekend door alle burgemeesters van de Brusselse gemeenten.

*Beste medeburgers,
Binnen enkele dagen zullen we verlost zijn van de vijandige bezetting.*

Te midden van pijnlijke beproevingen die u gedurende meer dan vier jaar heeft moeten doorstaan met zoveel weerstandsvermogen en moed, heeft u blijk gegeven van een koelbloedigheid en een zielengrootheid die bewonderd worden door de hele wereld.

Het is van belang voor uw eer dat u deze zelfde deugden toont op het moment van de bevrijding en de overdracht.

Beste medeburgers,
Behoud uw kalmte en waardigheid.
Vermijd elke provocatie.

Wacht met uw vreugde publiek te uiten tot de nationale vlag uithangt aan het gemeentehuis. We vragen u om mee te werken met de gemeentelijke gezagsdragers die blijvend in uw gemeentehuizen zetelen, met het oog op het bewaren van de openbare orde. Dat geen enkel pijnlijk incident de waardigheid en de zuiverheid aantast van de overwinning die onze wapens hebben behaald.”

Het einde van het gewapende conflict maakt helaas niet onmiddellijk een einde aan de ontberingen en de speculatie. De prijzen van de levenswaren voor de primaire levensbehoeften dalen de dag na de wapenstilstand niet en Dhr. Lebon maakt van de gelegenheid gebruik om dat te signaleren op de zitting van 21 november 1918:

“De grondstoffen ontbreken en worden naar een overdreven prijs gebracht. Daarom vindt u geen eieren meer voor minder dan 1 frank per stuk, boter gaat naar 25 frank per kilo ongeveer 140 euro - 1 Belgische frank toen is 5,71 euro waard vandaag, red.), vlees kost 15 tot 18 frank per kilo. Een van de oorzaken van deze bedroevende situatie zijn de ontelbare patisserieën, zuivelhandels en andere “tea rooms” die we op elke hoek van de straat zien opengaan en al deze voedingswaren die zo nodig zijn voor zieken en kinderen, worden opgeëist door een groep genietters die fortuin gemaakt hebben tijdens de oorlog. Ik spreek de wens uit dat het college er bij het bevoegde ministerie op aandringt dat al deze producten onderworpen worden aan een welbepaalde tarifiering en dat men de zaken sluit die al die waren opgeëist hebben voor zo een afschuwelijk gebruik, ik aarzel niet om dat woord in de mond te nemen.”

Laatste gemeenteraad

De laatste gemeenteraad van 1918 wordt in Elsene op 10 december gehouden. De verkozenen beslissen om voor Kerstmis een eerbetoon te brengen aan de strijders van de Grote Oorlog op de begraafplaats van Elsene:

“We hebben diegenen die levend teruggekeerd zijn van den oorlog en de soldaten die reeds teruggekeerd zijn uit Duitsland met open armen ontvangen, maar wij mogen zij die gestorven zijn ten dienste van het vaderland niet vergeten.”

“De meest natuurlijke vorm van liefde is zelfopoffering... Echte liefde vindt dat zij nooit genoeg gegeven heeft en zou steeds meer willen geven. Zijn leven geven voor datgene waarvan het hart volledig vervuld is... De liefde voor het Vaderland is een andere liefde die ook opwelt met een grootse weelde, met een buitengewone vrijgevigheid, even echt en zelfs vanzelfsprekend als moederliefde... Het is een liefde, een liefde die slechts verslagen kan worden door Vaderlandsliefde, en een man met deze liefde gaat tot het ultieme offer, tot het offer van zijn leven...”

Fragment uit de toespraak van de onderpastoor van de Heilig-Kruiskerk uit het dagboek van Jenny Grumiaux, november 1918.

DE SPOREN VAN W.O.I IN ELSENE

Gedachtenismonument

Het Gedachtenismonument of Monument van de op het veld van eer gesneuvelde inwoners van Elsene ligt op het gelijknamige plein tussen de twee Vijvers van Elsene.

Albert I

Zijn borstbeeld staat op de Gedachtenissquare. Albert I besteeg de troon in 1909 na het overlijden van zijn oom Leopold II. Na de Eerste Wereldoorlog werd hij ook Koning-Ridder of Koning-Soldaat genoemd. Albert I maakt het verschil omdat hij de Duitse keizer Wilhem II, die een offensief tegen Frankrijk wil beginnen, de vrije doorgang op Belgisch grondgebied weigert. Tijdens de oorlog weigert de koning zich te verschuilen in Frankrijk, maar bouwt hij zijn hoofdkwartier in De Panne en zorgt hij ervoor dat hij regelmatig naar het front gaat.

Emile Duray

De Emile Duraylaan, die langs de tuinen van de Ter Kamerenabdij loopt, vormt een van de mooiste verkeersaders van de gemeente. Ze werd aangelegd voor de wereldtentoonstelling van 1910 op de Solbossite. Emile Duray was een pianobouwer. Van 1904 tot 1918 was hij burgemeester van Elsene en speelde hij een erg grote rol in de bescherming van de burgers tegen de bezetter.

Generaal Baron Dossin de Saint-Georges

Generaal baron Dossin de Saint-Georges gaf zijn naam aan een straat en een monument (Rode-Kruissquare, dicht bij de ingang van de Ter Kamerenabdij). In 1914 stelt een sluiswachter een manier voor aan de legerstaf om de Ilzervlakte onder water te zetten en zo de opmars van het Duitse leger te stoppen. Het plan bestond erin om de sluisdeuren open te zetten bij vloed en ze bij eb te sluiten. Koning Albert I ging akkoord met de operatie, die geleid werd door de mannen van Emile Dossin de Saint-Georges.

Generaal Jacques de Dixmude

Kolonel Jacques de Dixmude had het bevel over het 12e linieregiment van het Belgische leger aan het Ilzerfront. Hij bracht het Duitse leger tot stilstand voor Diksmuide, vandaar zijn naam toen hij tot baron werd verheven. Voordien heette de Generaal Jacqueslaan de Krijgslaan.

Dokter Antoine Depage

Op vraag van koningin Elisabeth regelt dokter Antoine Depage vanaf 1914 de Belgische medische dienstverlening achter het Ilzerfront, waaronder het hospitaal L'Océan in De Panne. Na de oorlog wordt Antoine Depage verkozen tot senator in Brussel. Hij bouwt het ziekenhuis en de verpleegschool die hij in 1910 opgericht heeft op het Brugmannplein verder uit met de hulp van zijn medewerkster Edith Cavell. Die Britse verpleegster werd neergeschoten in 1915 in Schaarbeek omdat ze de ontsnapping van honderden geallieerde soldaten toegestaan had.

Majoor René Dubreucq

Wanneer de oorlog uitbreekt tussen België en de as Duitsland-Oostenrijk, neemt majoor René Dubreucq de wapens op. In het West-Vlaamse Staden vecht de majoor tegen de Duitsers en sneuvelt hij. Aan het einde van de oorlog in 1918 wordt de Wenenstraat (erg gehate stad na afloop van de oorlog) vernoemd naar de majoor.

Franz Merjay

Franz, de zoon van luitenant-generaal Jean-Baptiste Merjay, start tijdens de oorlog met een inlichtingendienst. Van zijn negen kinderen vechten drie zonen aan het front terwijl twee andere jongens en twee meisjes bij de inlichtingendienst gaan. Op 11 januari 1917 wordt hij thuis in de Cultuurstraat (vandaag Franz Merjaystraat) in Elsene opgepakt. Hij wordt op 11 mei op 65-jarige leeftijd geëxecuteerd in Charleroi.

Ernest Solvay

Scheikundige en industrieel Ernest Solvay (gestorven in Elsene in 1922) is de uitvinder van het industrialisatieproces van natriumcarbonaat, een stof die nodig is bij de productie van glas, textiel en papier. Hij besteedt een groot deel van zijn energie en fortuin aan de oprichting van verschillende onderzoeksinstituten verbonden aan de Universiteit Libre de Bruxelles. Tijdens de Grote Oorlog leidt hij samen met Emile Francqui, andere filantropen en met de steun van Amerikaanse weldoeners het Nationaal Hulp- en Voedselcomité, dat de Belgische bevolking mee redde van de hongersnood.

BEDANKINGEN - CREDITS

Bedankingen

Bedankt aan Monique Callier, Christian Collard, Albert Guyaux en Gabrielle Watteyne voor hun bijdrage en de documenten die toelieten om deze brochure te maken.

Bibliografie

- *Bruxelles 14-18, au jour le jour, une ville en guerre* door Serge Jaumain, Valérie Piette en Gonzague Pluinage, het archief van de Stad Brussel en het Centre interdisciplinaire de recherche sur l'histoire de Bruxelles van de ULB, Brussel 2005.
- Gemeenteraadverslagen van de gemeente Elsene: 1914-1915-1917-1918
- *Hommage de reconnaissance aux Etats-Unis d'Amérique - Aide et Assistance aux Victimes de la Guerre* - gemeente Elsene / Nationaal Hulp- en Voedselcomité (Commission for relief). Sectie Hulp, sectie Kantines, sectie Voesel
- Dagboek van Jenny Grumiaux, Elsene 1917-1917
- Dagboek van Rémy Collard, Elsene 1917-1918
- Dagboek van Emile Riguelle, 1914-1918
- *La chanson des rues d'Ixelles*, door Jean Francis Louis Musin, Brussel 1975.

Fotoverantwoording

- <http://www.brussels14-18.be>
- Collectie De Moye

Realisatie

Dienst Informatie van de gemeente Elsene
Opzoeken/redactie: Anne-Cécile Huwart
Redactiesecretariaat: Anne-Sophie Devriese
Redactionele coördinatie: Toon Vanden Abeele
Vertaling: Flore Demesmaeker
Fotograaf: Georges Strens
Lay-out: Sabine de Moerloose

Dienst Archieven van de gemeente Elsene

Nassira Belkadi, Laurent Faverly

Dienst Patrimonium gemeente Elsene

Philippe Bovy

Departement Archieven, Patrimonium en Kostbare werken van de *Université libre de Bruxelles*

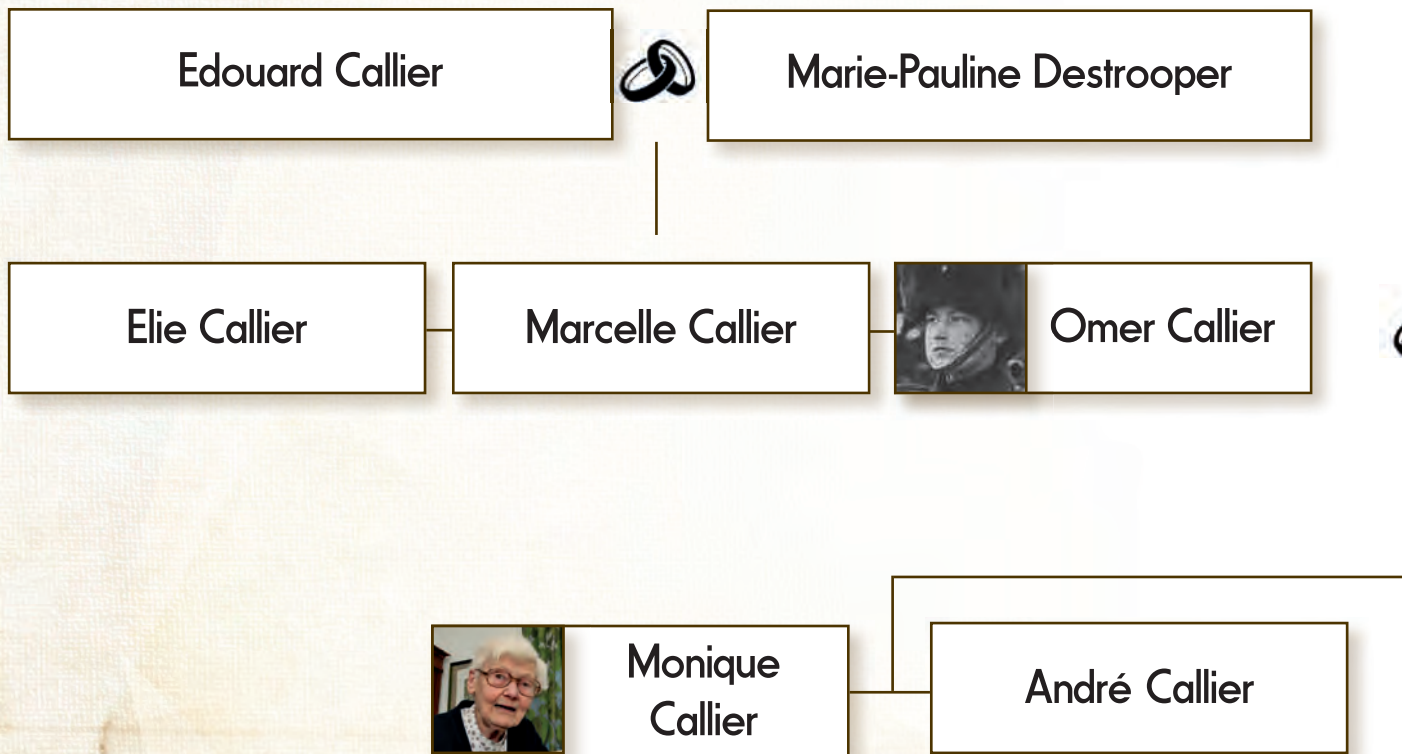
Didier Devriese

Noot van de vertaler:

Alle teksten in deze brochure zijn vertaald uit het Frans. Het gaat dus niet om de originele (Franstalige) dagboekfragmenten. We hebben daarbij getracht om de geest en de sfeer uit die tijd te vatten.

STAMBOMEN

FAMILIE CALLIER

FAMILIE GRUMIAUX

Florentin Grumiaux

Maria Kessels

Jenny
Grumiaux

Raymond
Grumiaux

Madeleine
Grumiaux

Marcel Grumiaux

Marie Grumiaux

René Grumiaux

Florentine Grumiaux

Marguerite Grumiaux

Lucien Grumiaux

FAMILIE WATTEYNE

Victor Watteyne

Marie Caudrelier

Gabrielle

Gustave

Maurice

Charles

Jules

Henri

F

"Mijn vader hield samen met nog anderen halt in een Vlaams dorp, bij een jong gezin: een koppel en een dochtertje van vijf jaar oud. Het meisje bleef voortdurend in zijn buurt. Ze noemden haar het "Meisje van het bataljon". Ze bleef maar tegen mijn vader zeggen "Ik wil niet dat ze je doodschieten".

Monique Callier, een 90-jarige Elsenaar, doet het verhaal van haar vader Omer. Na de getuigenoproep van de gemeente Elsene voor de herdenkingen van '14-'18, ordende ze de familiedocumenten. Tientallen foto's en teksten, opgediept uit schuiven vol herinneringen, hebben een eeuw doorstaan. Het persoonlijke verhaal dat ze vertellen - dat van een Elsense gepassioneerd door het verleden van haar familie en haar land - is rechtstreeks verbonden met de Eerste Wereldoorlog.

Deze brochure is ook het relaas van de broers Watteyne die naar het front trekken (waarvan Charles links op de coverfoto staat) en het dagboek van de jonge Rémy Collard. De adolescent beschrijft prachtig het dagelijkse leven in het bezette Elsene. We luisteren ook mee naar de debatten tijdens de gemeenteraden in Elsene tussen 1914 en 1918 en ontdekken welke belangrijke rol de lokale besturen gespeeld hebben in tijden van oorlog.

Het zijn uitzonderlijke getuigenissen voor de gemeente, haar inwoners en de toekomstige generaties.

Op initiatief van Willy Decourty, burgemeester en de leden van het college van burgemeester en schepenen van Elsene.
V.U.: gemeente Elsene - Elsenssteenweg 168 - 1050 Elsene